

Indfødsretsudvalget
IFU alm. del - Bilag 88
Offentligt

Folketinget, Christiansborg
Indfødsretsudvalget
1240 København K

28. marts 2006
TR/BSJ

Vedr.: Aftale om indfødsret af 8. december 2005

Kære medlemmer af Folketingets Indfødsretsvalg,

Rehabiliterings- og Forskningscenteret for Torturofre (RCT), Dansk Flygtningehjælp, OASIS - Behandlingscenteret for traumatiserede flygtninge og RCT-Jylland sendte en fælles henvendelse til Ministeren for Flygtninge, Indvandrere og Integration, Rikke Hvilshøj, den 21. december 2005, vedr. aftalen om indfødsret, der blev vedtaget af regeringen og Dansk Folkeparti den 8. december 2005. En kopi af dette brev blev stilet til Indfødsretsudvalget, den 21. december 2005 (bilag 1).

Som svar på den fælles henvendelse modtog vi vedlagte brev fra Ministeren for Flygtninge af 20. januar 2006 (bilag 2). Ministeren anfører i sit brev, at kompetencen til at beslutte, hvem der kan optages på et lovforslag om indfødsrets meddelelse, er tillagt Folketinget. Som følge heraf ønsker vi hermed at sende vores bemærkninger til Ministerens brev til Folketingets Indfødsretsudvalg.

Kravene om danskkundskaber og kendskab til danske samfundsforhold, dansk kultur og historie (§ 24)

Ministeren anfører (side 2, 6. afsnit), at *"Jeg vil gerne understrege, at ingen udelukker ansøgere med PTSD fra at få dansk indfødsret, men at det er korrekt, at PTSD – også selv om tilstanden er kronisk – ikke er en psykisk sygdom af så alvorlig karakter, at den i sig selv kan danne grundlag for en forelæggelse for Indfødsretsudvalget."*

Aftalen udelukker således generelt én bestemt persongruppe – ansøgere med PTSD – fra at kunne få dispensation fra danskkravet. Denne gruppe udelukkes til trods for, at det er videnskabeligt dokumenteret, at personer med PTSD som regel har en række psykiske symptomer, herunder hukommelsestab, koncentrationsbesvær og indlæringsvanskeligheder, der gør det umuligt for de personer, som er sværest traumatiseret, at opfylde danskkravet.

Udelukkelsen af ansøgere med PTSD begrundes af Ministeren med, at PTSD ikke er en så alvorlig psykisk sygdom, at den i sig selv kan danne grundlag for forelæggelse for Indfødsretsudvalget. Vurderingen af sygdommen PTSD's alvor hviler imidlertid ikke på et lægefagligt eller videnskabeligt grundlag, men alene på et politisk grundlag.

Vi ønsker i denne forbindelse at gøre Indfødsretsudvalget opmærksom på, at PTSD er en videnskabeligt dokumenteret psykiatrisk lidelse, som er optaget i såvel *American Psychiatric Association's* diagnosesystem DSM IV som i WHO's diagnosesystem ICD 10 under navnet "Posttraumatisk belastningsreaktion". Diagnosen beskriver en lang række symptomer, som forringer patientens generelle funktionsniveau og psykiske velbefindende, herunder flashbacks, søvnforstyrrelser, mareridt, angstreaktioner, umotiveret vrede og irritabilitet, isolationstendenser, overvagtssomhed, koncentrationsbesvær og hukommelsesproblemer, m.m. Forstyrrelsen er ofte ledsaget af en række andre psykiske forstyrrelser, hvoraf depression er den hyppigste, samt somatiske lidelser og kropslige smerter. Forstyrrelsen forårsager en klinisk set betydelig belastning eller forringelse på det sociale, arbejdsmæssige eller andre vigtige funktionsområder. Til udvalgets orientering vedlægges en udførlig redegørelse for PTSD (bilag 3).

Aftalen giver ikke en saglig begrundelse for at udelukke en ansøgergruppe med én bestemt psykisk lidelse (PSTD) fra at få dispensation fra sprogkravet på linje med andre ansøgergrupper med andre psykiske lidelser, såsom psykose eller svær depression. Der er som følge heraf tale om diskrimination på grundlag af en lægefaglig diagnose. Dette strider mod diskriminationsforbuddet i FNs Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder (artikel 26) og mod grundlæggende principper i Den Europæiske Konvention om Statsborgerskab, jf. også uopfordret notat fra Institut for Menneskerettigheder af 10. januar 2006 vedrørende aftale om indfødsret af 8. december 2005.

Ministeren anfører (side 3, 1. afsnit), at "Konventionen [om Borgerlige og Politiske Rettigheder] indeholder ikke bestemmelser, som direkte vedrører spørgsmål om statsborgerret, hvorfor konventionen ikke findes at være til hinder for de krav, der stilles for at kunne opnå indfødsret."

Det skal hertil anføres, at rent bortset fra, at konventionen indeholder en bestemmelse om børns rettigheder til et statsborgerskab, så er diskriminationsforbuddet i artikel 26 ikke accessorisk, dvs. knyttet til konventionens materielle bestemmelser. Artikel 26 indeholder derimod et generelt diskriminationsforbud (i modsætning til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention). Konventionen påbyder generelt ligelig beskyttelse mod enhver forskelsbehandling af nogen grund, "herunder race, farve, køn sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, ...". Der er med andre ord tale om en ikke udtømmende opregning af diskriminationsgrunde. Diskrimination på grund af en lægefaglig diagnose – som i det foreliggende tilfælde på grundlag af diagnosen PTSD er således også omfattet af forbuddet i artikel 26.

Menneskerettighedskomiteén har i sagen Vjatseslav Borzov v. Estonia (26. juli 2004) tilsidesat Estlands påstand om afvisning af en klage over afslag på statsborgerskab under hensyn til at "the right to citizenship, much less a particular citizenship, is not contained in the Covenant" med den begrundelse, at klageren ikke blot havde påberåbt sig en ret til statsborgerskab, men han havde klaget over, at afslaget på hans ansøgning om statsborgerskab krænkede hans ret til ikke-diskrimination og "lighed for loven". Komiteén anførte, at disse "claims fall within the scope of Article 26 and are, in the Committee's view, sufficiently substantiated, for the purpose of admissibility". Komiteén henviste til, at en person kan være krænkede i sin ret til "lighed for loven", hvis en lovbestemmelse anvendes vilkårligt i forhold til ham eller hende, således at den ikke bygger på rimelige eller objektive grunde.

Ministeren anfører (side 2, 8. afsnit), at *"Indfødsretsudvalgets praksis har inden for det seneste år vist, at der kun i helt særlige tilfælde blev meddelt dispensation fra kravet om danskundskaber til ansøgere med PTSD, og det har derfor under forhandlingerne været afgørende, at de nye retningslinjer kom til at give et retvisende billede af den gældende praksis."*

Den gældende praksis var med andre ord, at personer med PTSD i særlige tilfælde kunne meddeles dispensation. Med den nye aftale er denne mulighed nu definitivt afskåret for personer med PTSD. Aftalen kan således ikke siges at give et "retvisende billede af den gældende praksis".

Ministeren anfører (side 4, 1. afsnit), at *"... en person, der får afslag på indfødsret, hverken mister sit opholdsgrundlag eller sin mulighed for at oppebære sociale ydelser. Et afslag vil heller ikke på anden måde kunne ændre i udlændingens retsstilling i Danmark. Efter min opfattelse kan et sådant afslag derfor ikke siges at have "tilstrækkeligt alvorlige" konsekvenser for den pågældende til, at det rejser spørgsmål i forhold til EMRK artikel 8."*

Det skal hertil bemærkes, at et afslag på indfødsret har en række retsvirkninger. Udlændingen kan ikke opnå dansk pas og enhver rejse vil ofte være forbundet med stort besvær med hensyn til opnåelse af visum, hvis det overhovedet kan opnås. Et afslag på indfødsret kan endvidere have indvirkning i forhold til retten til familieliv. F.eks. nyder udlændingen ikke beskyttelse mod udvisning af landet.

Vurderingen af, hvorvidt et afslag på indfødsret kan siges at have tilstrækkeligt alvorlige konsekvenser for den pågældende til, at det rejser spørgsmål i forhold til EMRK artikel 8 kan ikke afgøres generelt, men skal afgøres konkret i hvert enkelt tilfælde. Som også anført i Ministerens brev (side 4, 3. afsnit) har Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fastslået i sagen Karashev v. Finland (12. januar 1999), at "et vilkårligt afslag på statsborgerskab under visse omstændigheder vil kunne rejse spørgsmål i forhold til artikel 8 i EMRK på grund af et sådant afslags indvirkning på den pågældendes privatliv." Med andre ord kan et afslag på statsborgerskab rejse spørgsmål i relation til EMRK artikel 8.

Folketingets flertal kunne i princippet beslutte, at der slet ikke skulle kunne dispenseres fra sprogkravet. Hertil skal bemærkes, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol flere gange har fastslået (bl.a. i sagen Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. United Kingdom (28. maj 1985), at selv om EMRK's artikel 8 ikke er krænkede, fordi der i en sag ikke er en forpligtelse efter artikel 8 til f.eks. at lade udlændinges ægtefæller indrejse, hvis en stat så alligevel handler mere generøst, end den er forpligtet til, og tillader ægtefæller at indrejse, så kan den ikke kun tillade hustruer, men ikke ægtemænd indrejse, hvis det ikke sker med en "proper justification".

Betydningen af, at kravet om danskundskaber hæves til bestået Prøve 3 (§ 24)

Ministeren anfører (side 5, 3. afsnit), at *"Jeg er opmærksom på, at traumatiserede flygtninge kan have behov for særlig hjælp for at kunne gennemføre deres danskuddannelse. Danskuddannelsen skal derfor tilpasses den enkeltes forudsætninger, og ministeriet har løbende iværksat en række initiativer, som har til formål at styrke de traumatiserede flygtnings deltagelse i danskuddannelserne."*

Vi hilser det velkomment, at ministeriet løbende iværksætter initiativer for at styrke de traumatiserede flygtnings deltagelse i danskundervisningen. Som anført i vores brev til Ministeren af 21. december 2005, skal det bemærkes, at der ifølge sprogcentre på landsplan kun visiteres ca. 25-30% af alle kursister til Danskuddannelse 3. Dette betyder, at ca. 70-75% af kursisterne vurderes ikke at kunne gennemføre Danskuddannelse 3. Tiltag af den art, ministeriet løbende iværksætter, vil muligvis kunne styrke visse udlændinges danskundskaber, men som nævnt ovenfor og under RCT's foretræde for

Indfødsretsudvalget den 3. november 2005 er det kendetegnende ved personer med PTSD netop, at de ofte har hukommelsestab, koncentrationsbesvær og indlæringsvanskeligheder, der gør det umuligt for de personer, som er sværest traumatiseret, at opfylde danskkravet mv. For disse mennesker gælder det, at deres indlæringssevne er ødelagt eller voldsomt reduceret på livstid, og de vil derfor ikke kunne drage nytte af ministeriets initiativer til styrkelse af udlændinges dansk kundskaber.

Kravet om selvforsørgelse (§ 23)

Ministeren anfører (side 5, næstsidsste afsnit), at *".. det må efter min opfattelse være et rimeligt krav at stille som betingelse for meddelelse af indfødsret, at ansøgeren kan klare sig selv og også herigennem har vist en vilje til at blive bedre integreret i det danske samfund."*

Det skal hertil bemærkes, at der blandt ansøgere med PTSD meget ofte vil være et ønske om at klare sig selv for bl.a. derigennem at kunne demonstrere, at de har viljen til integration. Men nogle ansøgere vil på grund af deres psykiske helbredstilstand ikke have evnen til at klare sig selv. Denne manglende evne til selvforsørgelse kan ikke tages som udtryk for en manglende vilje til integration, og når integrationsviljen skal dokumenteres, er det ikke rimeligt at opstille betingelser, hvis opfyldelse alene afgøres af evnerne.

På baggrund af ovennævnte ønsker vi derfor at fastholde vores anbefaling om, at aftalen om indfødsret ændres således, at personer med kronisk PTSD ikke stilles ringere end andre ansøgere i forhold til dispensationsmuligheden ved danskkravet og kravet om kendskab til danske samfundsforhold mv., og at kravet til selvforsørgelse ophæves eller i hvert fald lempes.

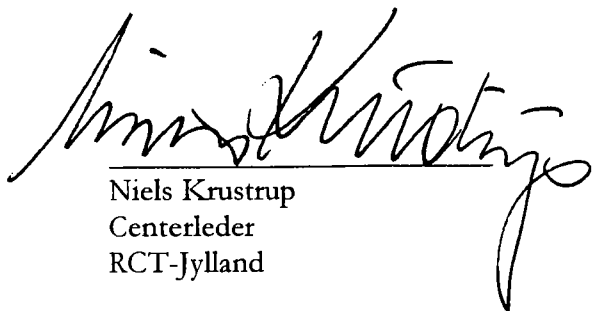
Med venlig hilsen,

Bengt Sjölund
Direktør
Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre

Andreas Kam
Generalsekretær
Dansk Flygtningehjælp

Niels Krustrup
Centerleder
RCT-Jylland

Ulrik Jørgensen
Direktør
OASIS

- Bilag 1: Brev til Ministeren for Flygtninge fra RCT, Dansk Flygtningehjælp, OASIS og RCT-Jylland af 21. december 2005
- Bilag 2: Svar fra Ministeren for Flygtninge til RCT, Dansk Flygtningehjælp, OASIS og RCT-Jylland af 20. januar 2006
- Bilag 3: Redegørelse vedr. den videnskabeligt dokumenterede psykiatriske lidelse Post-Traumatisk Stress Syndrom (PTSD)

Kopi af dette brev er sendt til Ministeren for Flygtninge, Indvandrere og Integration, Rikke Hvilshøj.

Kopi

Bilag 1

Dansk Flygtningehjælp
Giv flygtninge en fremtid

oasis

Behandlings- og
rehabiliteringscenter
for flygtninge

**REHABILITERINGS-CENTER
FOR TORTUROFRE**

**Rehabiliterings- og
Forskningscentret for
Torturofre (RCT)**

Minister for Flygtninge, Indvandrere og Integration
Rikke Hvilshøj
Holbergsgade 6
1057 København K

21. december 2005
TR/BSJ

Vedr.: Aftale om indfødsret af 8. december 2005

Kære Rikke Hvilshøj,

Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT), Dansk Flygtningehjælp, OASIS - Behandlingscentret for traumatiserede flygtninge og RCT-Jylland har med stor beklagelse erfaret, at regeringspartierne og Dansk Folkeparti har indgået en aftale om indfødsret, hvori betingelserne for at få dansk indfødsret skærpes betydeligt.

De skærpede sprogkrav, krav om kendskab til danske samfundsforhold mv. og forsørgelseskrav bevirker, at mange flygtninge og indvandrere med en kort skolegang bag sig vil få meget vanskeligt ved at kvalificere sig til at få indfødsret, og en af de mest sårbare grupper i det danske samfund - traumatiserede flygtninge - har aftalen eksplicit udelukket fra at anvende muligheden for at få dispensation fra sprogkravet og kravet om kendskab til danske samfundsforhold mv. Denne persongruppe forskelsbehandles i forhold til andre ansøgere, som ikke har gennemlevet og ikke lider under følgerne efter krig, tortur eller tilsvarende alvorlige, livsforandrende begivenheder. Da der ikke ses at være nogen saglig begrundelse for denne udelukkelse af en enkelt persongruppe med en bestemt psykisk lidelse, kronisk *Post-Traumatisk Stress Syndrom* (PTSD), mener vi, at der er tale om diskrimination i strid med Danmarks internationale forpligtelser på menneskerettighedsområdet.

Kravene om danskundskaber og kendskab til danske samfundsforhold, dansk kultur og historie (§ 24)

Den nye aftale indebærer som nævnt, at en række svært traumatiserede flygtninge med kronisk PTSD udtrykkeligt og definitivt udelukkes fra at opnå dansk indfødsret, idet man i en note til en bestemmelse om dispensation fra kravene om danskundskaber og kendskab til danske samfundsforhold mv., jf. aftalens § 24, stk. 3, angiver, at

"[...] Integrationsministeriet forudsættes endvidere at meddele afslag til ansøgere, som lider af PTSD – også selvom tilstanden er kronisk, og dette er dokumenteret ved en erklæring fra en person med lægefaglig baggrund."

Denne nye bestemmelse er en kovending i forhold til de tidligere retningslinier om indfødsret fra 2002, hvor det i aftalens § 25, stk. 2, nr. 1, særligt var fremhævet, at ansøgere om dansk indfødsret, som ikke kunne opfylde betingelserne om danskkundskaber mv., kunne meddeles dansk indfødsret, hvis de:

"[...] på grund af psykisk sygdom, f.eks. som følge af tortur, ikke vil være i stand til at lære dansk i tilstrækkelig grad ... [...]."

Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre (RCT) havde den 3. november 2005 foretræde for Folketingets Indfødsretsudvalg. Baggrunden var, at RCT og en række andre rehabiliteringscentre for traumatiserede flygtninge havde konstateret en alvorlig stramning i udvalgets praksis vedrørende meddelelse af dansk indfødsret det seneste år. Stramningen bestod navnlig i, at antallet af meddelte dispensationer for danskkravet mv. var faldet drastisk.

Ved foretrædet redegjorde RCT for, hvorfor visse svært traumatiserede torturofre aldrig vil kunne lære tilstrækkeligt dansk på grund af følgerne efter tortur. RCT fremlagde essensen af den psykiske lidelse PTSD, der er en internationalt anerkendt lægevidenskabelig diagnose. Videnskabelig dokumentation herom blev fremsendt til udvalget inden foretrædet.¹ Det blev fremhævet, at personer med PTSD som regel har en lang række psykiske symptomer, herunder hukommelsestab, koncentrationsbesvær og indlæringsvanskeligheder. Netop på grund af disse symptomer og den alvorligt forringede helbredstilstand vil det være umuligt for en lille gruppe af svært traumatiserede torturofre at opfylde danskkravet mv. Det kendetegnende for denne persongruppe er, at de ikke mangler viljen, men evnen til at lære et nyt sprog. Det samme gør sig gældende for traumatiserede flygtninge, der lider af PTSD på kronisk basis som følge af, at de har gennemlevet andre tilsvarende livsforandrende og markant belastende begivenheder, såsom krig og forfølgelse.

Foretrædet mundede ud i, at Indfødsretsudvalgets formand, Allan Niebuhr, anmodede RCT om at bistå udvalget ved at udarbejde et udkast til retningslinier for, hvilke kriterier der bør tages i betragtning, når udvalget skal vurdere, om en ansøgning om dispensation for danskkravet skal imødekommes eller ej.

Som følge heraf udarbejdede RCT - i samråd med en række andre rehabiliteringscentre for traumatiserede flygtninge - et udkast til retningslinier, der blev sendt til Indfødsretsudvalget den 25. november 2005. RCT opstillede en række krav til lægeundersøgelsen for at undgå en - ifølge udvalget - lemfældig diagnosticering af PTSD, hvilket skulle bidrage til at nedbringe antallet af grundløse ansøgninger om dispensation. RCT har ikke fået en bekræftelse fra Indfødsretsudvalget på modtagelsen af udkastet til retningslinierne. På grundlag af ordlyden af den indgåede aftale om indfødsret må RCT antage, at man har valgt at se bort fra udkastet til retningslinierne, som udvalget bad RCT om at udarbejde. Frem for fortsat at sikre, at ansøgere med kronisk PTSD kan bevare adgangen til dispensation fra danskkravet mv., har man i den nye aftale, jf. citatet ovenfor, i stedet udtrykkeligt frataget denne gruppe adgangen til at få dispensation.

Efter de underskrivende organisationers og institutioners opfattelse er den udtrykkelige udelukkelse af en bestemt persongruppe fra retten til at få dispensation fra sprogkravet ved ansøgning om indfødsret i

¹ Marianne Kastrup, *Posttraumatisk stressforstyrrelse (PTSD)*, Lægeforening og Samfund. Metin Basoglu et al. *Torture and Mental Health, A Research Overview*, The Mental Health Consequences of Torture, Kluwer, New York, 2001.

strid med FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder, jf. artikel 26, der har følgende ordlyd:

"Alle mennesker er lige for loven og er berettiget til lovens ligelige beskyttelse uden nogen form for forskelsbehandling. I denne henseende skal loven forbyde enhver forskelsbehandling og sikre alle ligelig og effektiv beskyttelse imod forskelsbehandling af nogen grund, herunder race, hudfarve, køn, sprog, religion, politisk eller anden anskuelse, national eller social herkomst, formueforhold, fødsel eller anden stilling."

Den forskelsbehandling, der er forbudt efter artikel 26, er den ikke rimeligt og objektivt begrundede forskelsbehandling: den forskelsbehandling der savner en saglig begrundelse. En sådan forskelsbehandling synes der at være tale om her, da én gruppe med en bestemt lægelig diagnose udelukkes fra at benytte en dispensationsbestemmelse, som andre grupper med andre lægelige diagnoser kan benytte, og da der ikke ses ikke at have været fremført vægtige grunde til den fuldstændige udelukkelse af ansøgergruppen med PTSD.

Uden en saglig begrundelse for at udelukke gruppen af ansøgere med PTSD fra retten til at søge dispensation, har udelukkelsen også præg af vilkårlighed. Dermed opstår der ikke alene spørgsmål om overensstemmelsen med FN's Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder, men også spørgsmål om overensstemmelsen med Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 8 om retten til et privat- og familieliv, sammenholdt med artikel 14 om nydelse af konventionens rettigheder uden diskriminerende forskelsbehandling. Det bemærkes herved, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol flere gange har udtalt, at den ikke kan udelukke, at vilkårlig nægtelse af statsborgerskab under visse omstændigheder kan rejse spørgsmål om artikel 8 på grund af den betydning en sådan nægtelse kan have for en persons privat- og familieliv.²

Også Den Europæiske Konvention om Statsborgerret (1997) indeholder bestemmelser, som skal modvirke vilkårlighed, jf. herved den forklarende rapport til konventionen, pr. 44, hvor det anføres, at flere af konventionens bestemmelser tilsigter at undgå "arbitrary exercise of powers ... which may also result in discrimination".

Aftalen om indfødsret indebærer endvidere, at sprogkravet hæves til bestået Prøve i Dansk 3. Dette nye krav vil være yderst vanskeligt for mange flygtninge at leve op til. Forudsætningen for at modtage undervisning på Danskuddannelse 3, der leder frem mod Prøve i Dansk 3, er at kursisten har "en mellemlang eller lang skole- og uddannelsesbaggrund fra hjemlandet og (...) en forholdsvis hurtig indlæring af dansk som andetsprog", jf. § 3 stk. 5, i lov nr. 375 af 28. maj 2003 om danskuddannelse til voksne udlændinge m.fl.. Det er sprogcentre, der efter en pædagogisk vurdering af den enkeltes forudsætninger og mål med uddannelsen, indplacerer kursisten på den danskuddannelse, de finder relevant, jf. §6 stk. 3. Bliver man fejlplaceret og de første moduler viser at man f.eks. har en hurtigere indlæring end først antaget, kan man skifte fra f.eks. Danskuddannelse 2 til Danskuddannelse 3. Har man imidlertid først bestået en Prøve i Dansk 2 kan man ikke fortsætte undervisningen på Danskuddannelse 3. Sprogcentrene oplyser, at på landsplan visiteres kun 25-30% af alle kursister på Danskuddannelse 3. Disse stramninger vil få alvorlige konsekvenser for mange traumatiserede flygtninge. Selvom flere har en længere skolebaggrund bag sig, vil de sjældent have så stort indlæringspotentiale, at de vil blive visiteret til Danskuddannelse 3. De vil typisk kunne gennemføre en Prøve i Dansk 1 og for nogle fås vedkommende Prøve i Dansk 2.

² Se Eva Ersbøll: Retten til et statsborgerskab og Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, i *Festskrift om Menneskerettigheder til Carl Aage Nørgaard* (2004), s. 83.

Kravet om selvforsørgelse (§ 23)

Som noget nyt indfører aftalen om indfødsret et krav om, at ansøgerne skal være selvforsørgende, det vil sige, at de ikke må modtage hjælp efter lov om aktiv socialpolitik eller integrationsloven i en periode på sammenlagt mere end 1 år inden for de forudgående 5 år. (Personer, der modtager f.eks. statens uddannelsesstøtte, førtidspension eller folkepension eller forsørges af ægtefællen vil ikke være afskåret fra at opnå indfødsret.) Selvforsørgelseskravet betyder i praksis, at ansøgerne i 4 ud af de seneste 5 år inden fremsættelsen af et lovforslag om indfødsrets meddelelse skal have holdt sig fri af ydelser udbetalt i henhold til de to love, integrationsloven og aktivloven, herunder revalideringsydelse, som det offentlige tilbyder med henblik på at fremme de pågældendes muligheder for fremover at kunne forsørge sig selv.

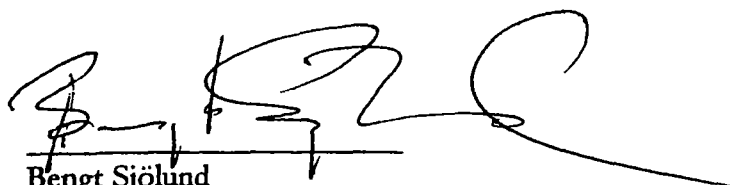
For "mellemgruppen" af traumatiserede flygtninge og torturofre, som ikke er så invaliderede, at de er berettigede til førtidspension, men som dog har en så forringet erhvervsevne, at de vil have svært ved at varetage et almindeligt arbejde eller tage en S.U.-berettiget uddannelse, vil dette forsørgelseskrav udgøre en alvorlig hindring. Det skal herved også bemærkes, at denne gruppe vil have svært ved overhovedet at få et almindeligt arbejde i konkurrence med danske borgere på grund af manglende erhvervs erfaring som følge af mange års væbnet konflikt eller fængselsophold, ophold i flygtningelejre og tidskrævende rehabiliteringsforløb. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at de traumatiserede flygtninge og torturofrene i forvejen tilhører den gruppe af borgere i Danmark - etniske minoriteter - der har den højeste arbejdsløshedsprocent.

For de alvorligst traumatiserede flygtninge med kronisk PTSD gælder det, at de i årene op til tildeling af førtidspension typisk vil være nødt til at leve af kontanthjælp eller starthjælp. De vil således først kunne søge om dansk indfødsret, når de har modtaget førtidspension i mindst fire år.

Vi underskrivende organisationer og institutioner beklager de aftalte stramninger, som vi finder vanskeligt forenelige med almindelige statsborgerretlige principper om, at enhver har ret til et statsborgerskab, og at statsborgerskabet er et retligt udtryk for en tilknytning mellem en person og den stat, som personen er særligt knyttet til, jf. herved også Den Europæiske Konvention om Statsborgerret, artikel 6, stk. 3, der forpligter staten til at gøre det muligt for udlændinge med varigt ophold i staten at blive naturaliserede. Bestemmelsen begrænser det opholdskrav, der i den forbindelse kan stilles til 10 år, og det tilføjes i den forklarende rapport til konventionen, pr. 51, at staten desuden kan fastsætte andre "justifiable conditions, in particular as regards integration". Navnlig for ansøgergruppen med PTSD har vi vanskeligt ved at se, at de nye sprogkrav mv. og kravet om selvforsørgelse i 4 år ud af 5 kan retfærdiggøres, særligt med hensyn til integration. Vi mener desuden, at reglerne er problematiske ud fra almindelige demokratiske principper. Retsvirkningen af, at en person meddeles dansk indfødsret er blandt andet, at vedkommende får adgang til at deltage i den demokratiske proces, herunder adgang til at stemme ved valg til Folketinget og Europa-Parlamentet. De væsentligt skærpede krav, som den nye aftale om indfødsret opstiller, indebærer, at mange fastboende udlændinge i Danmark vil forblive afskåret fra at få indflydelse på de love, som de selv er underkastet, og som kan have central betydning for deres liv.

På baggrund af ovennævnte anbefaler vi underskrivende organisationer og institutioner, at aftalen om indfødsret ændres således, at personer med kronisk PTSD ikke stilles ringere end andre ansøgere i forhold til dispensationsmuligheden ved danskkravet og kravet om kendskab til danske samfundsforhold mv., og at kravet til selvforsørgelse ophæves eller i hvert fald lempes.

Med venlig hilsen,

Bengt Sjölund
Direktør
Rehabiliterings- og Forskningscentret for Torturofre

Andreas Kam
Generalsekretær
Dansk Flygtningehjælp

Niels Krstrup
Centerleder
RCT-Jylland

Ulrik Jørgensen
Direktør
OASIS

Kopi af dette brev er tilsendt medlemmerne af Folketingets Indfødsretsudvalg

Rehabiliterings- og Forskningscentret
for Torturofre (RCT)
Att. Direktør Bengt Sjölund
Borgergade 13
1300 København K

Ministeren

Dato: 20. januar 2006
J.nr.: 2006/36-2090

Kære Bengt Sjölund

Tak for rehabiliterings- og forskningscentrets og de øvrige organisationers fælles henvendelse vedrørende den nye aftale om dansk indfødsret, som blev indgået den 8. december 2005.

Jeg vil gerne først slå fast, at jeg har meget stor respekt for det vigtige arbejde, som du og dine medarbejdere udfører på rehabiliterings- og forskningscentret, og at dette arbejde følges med interesse.

Jeg kan dernæst oplyse, at kompetencen til at beslutte, hvem der kan optages på et lovforslag om indfødsrets meddelelse, er tilfaldt Folketinget. Det følger af grundlovens § 44, hvorefter ingen udlænding kan få indfødsret uden ved lov.

Den 8. december 2005 indgik regeringspartierne Venstre og Det Konservative Folkeparti med Dansk Folkeparti en ny aftale om indfødsret. Aftalen fastlægger de nye retningslinjer for den fremtidige udarbejdelse af lovforslag om indfødsrets meddelelse.

Det er dermed et flertal i Folketinget, der har fastlagt de retningslinjer, som Integrationsministeriets Indfødsretskontor administrerer efter.

Du har i fælleshenvendelsen med Dansk Flygtningehjælp, OASIS – Behandlingscentret for traumatiserede flygtninge og RCT-Jylland blandt andet anført, at der med den nye aftale om indfødsrets meddelelse er tale om diskrimination i strid med Danmarks internationale forpligtelser på menneskerettighedsområdet.

Der henvises til, at der ikke ses at være nogen saglig begrundelse for at udelukke en bestemt persongruppe med en bestemt psykisk lidelse, kronisk PTSD, fra at få indfødsret, at denne persongruppe ikke har mulighed for dispensation, at kravene til dansk kundskaber er skærpede, og at disse ansøgere vil have vanskeligt ved at opfylde selvforsørgelseskravet.

Kravene om dansk kundskaber og kendskab til dansk samfundsforhold, dansk kultur og historie (§ 24)

Af de nye retningslinjer fremgår blandt andet, at ansøgere om indfødsret som en betingelse for at få dansk indfødsret skal kunne dokumentere dansk kundskaber og kendskab til danske samfundsforhold, dansk kultur og historie.

Udgangspunktet er, at kravet om, at ansøgere skal dokumentere dansk kundskaber, skal være opfyldt, og at det er et krav, som gælder alle ansøgere. Kravet gælder således også for ansøgere, uanset at de er svært traumatiserede flygtninge med kronisk PTSD.

Under forhandlingerne om den nye aftale har regeringspartierne og Dansk Folkeparti været enige om, at det var vigtigt at signalere, hvor stor betydning partierne tillægger det at kunne tale, læse og forstå dansk samt evnen og viljen til at begå sig i det danske samfund.

Der var dog også enighed om, at der skulle være en mulighed for at kunne få dispensation fra kravet om dansk kundskaber, og det blev derfor besluttet, at kun i tilfælde, hvor ganske særlige forhold taler herfor, forelægges det Indfødsretsudvalget, om der kan dispenseres fra danskkravene. Forelæggelse vil ske, hvis ansøgeren dokumenterer at lide af en fysisk eller psykisk sygdom af meget alvorlig karakter, og ansøgeren ikke mener at være i stand til – eller have rimelig udsigt til – at kunne opfylde kravene.

I en note til bestemmelsen er der anført eksempler på sygdomme af en så alvorlig karakter, at Integrationsministeriets Indfødsretskontor forudsættes at forelægge sagerne for udvalget.

Det fremgår også af noten, at Indfødsretskontoret forudsættes at meddele afslag til ansøgere, som lider af PTSD – også selv om tilstanden er kronisk, og det er dokumenteret ved en erklæring fra en person med lægefaglig baggrund.

Jeg vil gerne understrege, at ingen udelukker ansøgere med PTSD fra at få dansk indfødsret, men at det er korrekt, at PTSD – også selv om tilstanden er kronisk – ikke er en psykisk sygdom af så alvorlig karakter, at den i sig selv kan danne grundlag for en forelæggelse for Indfødsretsudvalget.

At kompetencen til at beslutte, hvem der kan optages på et lovforslag om indfødsrets meddelelse, som nævnt er tillagt Folketinget, betyder, at en dispensationsbestemmelse som den, der fremgik af de tidligere gældende retningslinjer, var åben for fortolkning af det til enhver tid værende flertal af Indfødsretsudvalget. Som en naturlig følge heraf har praksis afspejlet denne fortolkning.

Indfødsretsudvalgets praksis har inden for det seneste år vist, at der kun i helt særlige tilfælde blev meddelt dispensation fra kravet om dansk kundskaber til ansøgere med PTSD, og det har derfor under forhandlingerne været afgørende, at de nye retningslinjer kom til at give et retvisende billede af den gældende praksis. Dette har været vigtigt for at sikre, at ansøgere ikke gives forhåbninger om en ikke eksisterende mulighed for dispensation.

Der er ingen internationale forpligtelser, der hindrer et land i inden for visse rammer at beslutte, hvilke betingelser man vil stille for at tildele udlændinge sit statsborgerskab, og et krav om, at man for at kunne opnå indfødsret skal kunne tale og forstå dansk på et vist niveau, er ikke konventionsstridigt.

Der henvises i henvendelsen blandt andet til, at udelukkelsen af en bestemt persongruppe fra retten til at få dispensation fra kravet om dansk kundskaber er i strid med artikel 26 i FN's

Konvention om Borgerlige og Politiske Rettigheder. Konventionen indeholder ikke bestemmelser, som direkte vedrører spørgsmål om statsborgerret, hvorfor konventionen ikke findes at være til hinder for de krav, der stilles for at kunne opnå indfødsret.

Endvidere rejses spørgsmålet om overensstemmelsen mellem udelukkelsen af ansøgere med PTSD fra retten til at søge om dispensation fra kravet om danskundskaber og Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 8 (om retten til et privat- og familieliv) sammenholdt med artikel 14 (om nydelse af konventionens rettigheder uden diskriminerende forskelsbehandling).

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK) indeholder – udover et forbud mod udvisning af egne statsborgere – ikke bestemmelser, der direkte vedrører spørgsmål om statsborgerret. Derimod fremgår det af punkt 16 i den forklarende rapport til Den Europæiske Konvention om statsborgerret af 6. november 1997, som er den første generelle konvention på statsborgerretsområdet, at de kontraherende stater anerkender, at visse bestemmelser kan finde anvendelse også i spørgsmål vedrørende statsborgerret, selvom EMRK og dertil hørende protokoller ikke direkte vedrører spørgsmål herom.

De vigtigste af disse bestemmelser er artiklerne 3 (forbud mod tortur, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf), 6 (retten til retfærdig og offentlig rettergang), 8 (retten til familieliv) og 14 (ikke-diskrimination) i EMRK samt artikel 4 i 4. Tillægsprotokol (forbud mod kollektiv udvisning af udlændinge).

Ifølge punkt 39 og 43 i den forklarende rapport er nogle af de i artikel 14 nævnte grunde til diskrimination, herunder sprog, politisk eller anden overbevisning, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold og fødsel, vurderet til ikke at føre til diskrimination på statsborgerretsområdet. Det fremgår videre, at eftersom EMRK ikke tilsigter at finde anvendelse på statsborgerretsområdet, findes opregningen i artikel 14 alene hensigtsmæssig i forhold til de friheder og rettigheder, som omfattes af EMRK.

Herudover fremgår det af punkt 40 og 41, at det ligger i sagens natur for lovgivning vedrørende tildeling og konstatering af statsborgerskab, at der må fastlægges særlige kriterier herfor, som i visse tilfælde kan medføre forskelsbehandling på statsborgerretsområdet, og at de kontraherende stater eksempelvis kan indføre lempeligere regler over for visse nationaliteter, hvilket anses for værende forskelsbehandling på baggrund af nationalitet og ikke diskrimination som følge af national oprindelse.

Bestemmelsen i artikel 14 er således ikke et selvstændigt forbud mod diskrimination, men er accessorisk knyttet til de i EMRK beskyttede rettigheder og friheder.

Endvidere henvises der i henvendelsen til, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol flere gange har udtalt, at den ikke kan udelukke, at vilkårlig nægtelse af statsborgerskab under visse omstændigheder kan rejse spørgsmål om artikel 8 på grund af den betydning en sådan nægtelse kan have for en persons privat- og familieliv.

Jeg må her understrege, at en person, der får afslag på indfødsret, hverken mister sit opholdsgrundlag eller sin mulighed for at oppebære sociale ydelser. Et afslag vil heller ikke på anden måde kunne ændre i udlændingens retsstilling i Danmark. Efter min opfattelse kan et sådant afslag derfor ikke siges at have "tilstrækkeligt alvorlige" konsekvenser for den pågældende til, at det rejser spørgsmål i forhold til EMRK artikel 8.

Som eksempel kan jeg nævne, at Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol (Domstolen) i sagen Karassev og familie mod Finland (admissibilitets-afgørelse af 12. januar 1999) har taget stilling til spørgsmålet om, hvorvidt EMRK artikel 8, hvorefter enhver har ret til respekt for sit privatliv og familieliv, sit hjem og sin korrespondance, indebærer en ret til at opnå statsborgerskab.

Sagen drejede sig blandt andet om, hvorvidt finske myndigheders afslag på at give en statsløs person født i Finland af forældre, der var statsborgere i det tidligere Sovjetunionen, finsk statsborgerskab, måtte anses for at udgøre en krænkelse af EMRK artikel 8. Domstolen bemærkede i afgørelsen, at "retten til at opnå en bestemt nationalitet ikke er sikret ved EMRK eller dens protokoller". I afgørelsen anføres dog videre, at "selv om en ret til statsborgerskab ikke som sådan er sikret ved EMRK eller dens protokoller, udelukker Domstolen ikke, at et vilkårligt afslag på statsborgerskab under visse omstændigheder vil kunne rejse spørgsmål i forhold til artikel 8 i EMRK på grund af et sådant afslags indvirkning på den pågældendes privatliv."

I den konkrete sag var det imidlertid Domstolens vurdering, at de finske myndigheders afgørelse om ikke at meddele den pågældende statsborgerskab ikke var vilkårlig på en sådan måde, at det kunne rejse spørgsmål i forhold til artikel 8 i EMRK. For så vidt angik konsekvenserne af de finske myndigheders afslag på at give klager statsborgerskab, bemærkede Domstolen, at klager ikke var truet af udvisning fra Finland, hverken alene eller sammen med sine forældre. Domstolen bemærkede endvidere, at klagers forældre havde opholdstilladelse og pas, og at lignende dokumenter ville kunne udstedes til klager på forældrenes anmodning. Herudover bemærkede Domstolen, at klager modtog sociale ydelser, idet han var omfattet af den kommunale pasningsordning og modtog børnepenge, ligesom hans moder modtog arbejdsløshedsunderstøttelse, der blandt andet var blevet fastsat under hensyntagen til klager. På den baggrund konkluderede Domstolen, at "selv om klager ikke modtog disse ydelser fra begyndelsen, finder Domstolen ikke, at konsekvenserne af afslaget på at anerkende klager som finsk statsborger, hverken alene eller sammenholdt med selve afslaget, kan anses for "tilstrækkeligt alvorlige" ("sufficiently serious") til at rejse spørgsmål i forhold til artikel 8 i konventionen".

Betydningen af, at kravet om danskundskaber hæves til bestået Prøve i Dansk 3

Om det af organisationerne anførte om de skærpede danskkrav ved opnåelse af dansk indfødsret vil jeg gerne anføre, at der naturligvis er udlændinge, som i første omgang indplaces på Danskuddannelse 1 eller 2, og som dermed ikke efter afslutning af uddannelsen kan opfylde kravene til opnåelse af indfødsret.

Det er dog afgørende at være opmærksom på, at de tre danskuddannelser er *det første tilbud* om danskuddannelse til udlændinge, der meddeles opholdstilladelse her i landet. Uddannelserne gennemføres de første tre år, udlændingen er her i landet, og giver den enkelte udlænding *et grundlæggende kendskab* til det danske sprog.

Udlændinge, der har gennemført Danskuddannelse 1 eller 2, har således mulighed for – gennem arbejde, gennem deltagelse i samfundslivet eller gennem yderligere uddannelse – løbende at styrke deres danskundskaber og på et senere tidspunkt opfylde kravene til danskundskaber. Dette kan bl.a. ske gennem en række andre uddannelser, herunder ved at benytte sig af uddannelsessystemets øvrige tilbud om danskundervisning.

Jeg er opmærksom på, at traumatiserede flygtninge kan have behov for særlig hjælp for at kunne gennemføre deres danskuddannelse. Danskuddannelsen skal derfor tilpasses den enkeltes forudsætninger, og ministeriet har løbende iværksat en række initiativer, som har til formål at styrke de traumatiserede flygtninges deltagelse i danskuddannelserne.

Kravet om selvforsørgelse (§ 23)

Som noget nyt i aftalen om indfødsret stilles der krav om selvforsørgelse. Det betyder, at det er en yderligere betingelse for optagelse på et lovforslag om indfødsrets meddelelse, at ansøgeren ikke modtager hjælp efter lov om aktiv socialpolitik eller integrationsloven.

Det er endvidere en betingelse, at ansøgeren – i forbindelse med fremsættelse af et lovforslag om indfødsrets meddelelse – ikke i de seneste 5 år har modtaget offentlig hjælp efter de førnævnte love i en periode på sammenlagt mere end 1 år.

Selvforsørgelseskravet stilles over for alle ansøgere og er ufravigeligt.

Jeg vil ikke afvise, at kravet om selvforsørgelse kan udskyde tidspunktet for, hvornår en ansøger kan meddeles dansk indfødsret, men kravet udelukker som sådan ikke bestemte grupper af ansøgere.

Eksempelvis vil personer, der modtager statens uddannelsesstøtte, førtidspension, folkepension eller forsørges af ægtefællen, opfylde selvforsørgelseskravet, og hjælp i form af enkeltstående ydelser af mindre beløbsmæssig størrelse, der ikke er direkte relateret til forsørgelse, vil heller ikke være til hinder for en opfyldelse af selvforsørgelseskravet.

Det har været en politisk beslutning at indføre et krav om selvforsørgelse, og det må efter min opfattelse være et rimeligt krav at stille som betingelse for meddelelse af indfødsret, at ansøgeren kan klare sig selv og også herigennem har vist en vilje til at blive bedre integreret i det danske samfund.

Der henvises i brevet til, at det af den forklarende rapport til Den Europæiske Konvention om Statsborgerret fremgår, at staten – udover at være forpligtet til at gøre det muligt for udlændinge med varigt ophold i staten at blive naturaliserede – kan stille andre "betingelser, der

kan retfærdiggøres, særligt under henvisning til integration" ("justifiable conditions, in particular as regards integration").

Et krav om selvforsørgelse må siges at være et sådant rimeligt krav.

En ansøger, som meddeles indfødsret, opnår den ubetingede ret til at blive her i landet. Vedkommende opnår tillige valgret til Folketinget, retten til at blive ansat i visse offentlige stillinger samt mulighed for at kunne få udstedt et dansk pas.

Jeg vil gerne endelig slå fast, at en person, som ikke opnår indfødsret på baggrund af manglende opfyldelse af kravet om danskundskaber begrundet i psykisk eller fysisk sygdom, eller på grund af manglende opfyldelse af forsørgelseskravet fortsat vil have en tidsbegrænset tilladelse til at opholde sig her i landet og nyde samme sociale rettigheder som danske statsborgere. Et afslag vil på ingen anden måde kunne ændre i ansøgerens retsstilling i Danmark.

Med venlig hilsen

Rikke Hvilshøj

Enslydende brev er sendt til:

OASIS – Behandlingscentret for traumatiserede flygtninge
Dansk Flygtningehjælp
Rehabiliteringscenter for torturofre, Jylland

Kopi af dette brev er sendt til medlemmerne af Folketingets Indfødsretsudvalg til orientering.

Side 6

PTSD

PTSD er en videnskabeligt dokumenteret psykiatrisk lidelse, som er optaget i såvel American Psychiatric Association's diagnosesystem DSM IV og i WHO's diagnosesystem ICD 10 under navnet "Posttraumatisk belastningsreaktion". Diagnosen beskriver en lang række symptomer, som forringer patientens generelle funktionsniveau og psykiske velbefindende, herunder flashbacks, søvnforstyrrelser, mareridt, angstreaktioner, umotiveret vrede og iritabilitet, isolationstendenser, overvagtsomhed, koncentrationsbesvær og hukommelsesproblemer, m.m. Forstyrrelsen er ofte ledsaget af en række andre psykiske forstyrrelser, hvoraf depression er den hyppigste, samt somatiske lidelser og kropslige smerter. Forstyrrelsen forårsager en klinisk set betydelig belastning eller forringelse på det sociale, arbejdsmæssige eller andre vigtige funktionsområder.

Førende specialister på området har i en årrække arbejdet på at indføre en mere differentieret diagnose, specielt rettet mod personer, som igennem en længere periode har været udsat for ekstremt stressende og traumatiserende påvirkninger, og hvor traumatet er menneskepåført, idet man har fundet, at disse menneskers lidelser har en langt mere alvorlig karakter, end andre typer af traumatiske oplevelser. Denne diagnose har fået navnet: Disorder of Extreme Stress Not Otherwise Specified (DESNOS). I tillæg til det symptomkompleks, man kender fra diagnosen PTSD, ser man blandt ekstremt traumatiserede mennesker, at der sker ændringer i deres personlighed, og at en væsentlig del af deres symptomer er kroniske.

Ud fra en psykologisk og psykiatrisk vurdering er der intet belæg for at sammenligne alvoren af f.eks. skizofreni eller depression med alvoren af PTSD. Både skizofreni, depression og PTSD kan i visse tilfælde behandles, så patienten vil kunne opnå et rimeligt funktionsniveau og være tilgængelig for indlæring, hvorimod det i mere ekstreme tilfælde ikke vil være muligt. Også i forbindelse med nogle typer af hjerneskade vil intakte dele af hjernen kunne kompensere for skader på hukommelses- og sprogcentret. Alvoren af en psykisk lidelse afhænger dels af patientens subjektive oplevelse af forpinthed og dels af, hvordan den psykiske lidelse påvirker patientens muligheder og evner til at fungere i en dagligdag med arbejde, familie, fritid og deltagelse i samfundet.

Nyere forskning i hjernens funktion har vist, at svære traumatiske oplevelser har en direkte indvirkning på forskellige neurobiologiske processer, som kan forklare PTSD symptomerne og dermed, hvorfor nogle af symptomerne er vanskelige at behandle. Man har f.eks. påvist, at et forøget indhold af stresshormonet cortisol virker toksisk på hippocampus. For nogle grupper af traumatiserede personer (vietnamveteraner, som har deltaget i nogle af de værste krigshandlinger) er hippocampus ifølge undersøgelser skrumpet med i gennemsnit 22 %.¹

Hippocampus står for store dele af den arkivering som foregår i hjernen, herunder især hukommelsen. "I forbindelse med sproget spiller hippocampus en vigtig role for memoriseringen af ord i det såkaldte "mentale leksikon" og i indlæring af regelbestemte ordkombinationer, den "mentale grammatik"."²

¹ van der Kolk, B. et.al.: *Traumatic Stress*, The Guilford Press 1996; Vasterling, J.J. & Brewin, C.R.: *Neuropsychology of PTSD. Biological, Cognitive and Clinical Perspectives*. The Guilford Press, 2005

² Madsen, P.L.: *Hjernenytt*. <http://www.hjernemadsen.dk/hjernemad/hjernenytt/sprogindlaering.html>

Svært traumatiserede flygtninges indlæringsvanskeligheder er ikke blot forårsaget af psykologiske vanskeligheder, men også af direkte skader på hjernen, som det i de vanskeligste tilfælde ikke er muligt at kompensere for. Der er videnskabelig dokumentation for, at når hippocampus rammes, er dette en afgørende hindring for, at nyt sprog kan indlæres.

Ud fra en neurobiologisk og neuropsykologisk vurdering, er der ikke en modsætning mellem at være svært traumatiseret og lide af PTSD, og at være hjerneskadet. Ekstrem psykotraumatisering, som mange torturofre og krigstraumatiserede flygtninge har været ude for, er ledsaget af skader på hippocampus, som bl.a. forhindrer dem i at indlære nyt sprog. Men også andre dele af hjernen rammes.

I den videnskabelige litteratur om PTSD, er der ingen tvivl om, at torturofre og krigstraumatiserede mennesker hører blandt de værst ramte PTSD ofre overhovedet, og der er også et klart videnskabeligt belæg for, at prognosen – specielt hvad angår indlæringsevnen – i mange tilfælde er dårlig. Det betyder imidlertid ikke, at evnen til refleksion, selvreflektion og andre intellektuelle funktioner nødvendigvis også er skadet. Nogle vil på trods af en lædering af deres kognitive funktioner kunne klare sig på dele af arbejdsmarkedet, hvor kravene til en sproglig kunnen er begrænset; andre vil have udsigt til pension på grund af graden af PTSD eller DESNOS. I nogle tilfælde er det rehabiliteringscentrenes og lægernes vurdering, at et yderligere pres på de pågældende patienter i forhold til at skulle lære det danske sprog, vil påføre dem yderligere stressbelastning og dermed også forvolde yderligere skade på deres psykiske helbredstilstand.